

ФАСИЛІТАЦІЯ ДУХОВНО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ПОЧАТКОВОГО НАВЧАННЯ

У статті розглядаються особливості самоідентифікації, внутрішніх пошуків, творчих пріоритетів сучасної творчо обдарованої особистості студента. Аналізується власний практичний досвід роботи з обдарованими студентами, робляться спроби визначити шляхи її підтримки у вищій школі в рамках діяльності творчого об'єднання чікси, відзначається вирішальна роль педагога-фасилітатора у цьому процесі.

Ключові слова: гуманізація освіти, обдарована особистість, духовно-творчий розвиток, фасилітатор, навчально-творче середовище.

Сучасна система освіти всіх рівнів (дошкілля, школа, ВНЗ, аспірантура) готує спеціалістів з гарними знаннями і значно менше – талановитих, здатних оригінально мислити та розробляти інновації фахівців, духовно розвинених особистостей. Традиційні методи роботи з учнями та студентами переважно спрямовані на формування адаптаційних механізмів людини до соціуму шляхом засвоєння відповідних соціальних ролей, культурних образів, що сприяє розвитку лівої півкулі мозку та пригнічує діяльність правої півкулі, не сприяє розвитку творчості, розкриттю духовності, активізації інтуїтивних можливостей, художнього пізнання світу.

На жаль, сучасна людина ототожнює себе із знаннями, які вона отримує разом із дипломом та науковими ступенями. Наявність документів про освіту рідко співпадає сьогодні з душевною та духовною зрілістю людини. Разом із тим ще відомий український педагог К.Ушинський підкреслював, що педагогіка прагне задовольнити найбільшу з потреб людства – його прагнення до вдосконалення самої людської природи, вдосконалення її душі і тіла. Ідеалом вдосконалення є "довершена людина", сутністю якої, на думку вченого, є "високе і святе" – дух [7].

Таким чином сформулюємо мету нашого дослідження як пошук шляхів підтримки духовно-творчого розвитку студентів в сучасних умовах функціонування вищої школи, зокрема на факультеті початкового навчання. Поняття "духовність", "творчість" ми досліджуватимемо крізь призму ідей К.Ушинського, його ціннісно-орієнтованих поглядів на освіту.

Учений ще в 1857 році у статті "Про користь педагогічної літератури" поставив питання необхідності пошуку смислових аспектів буття людини й на основі цього – мети виховання, мети педагогіки [1]. В іншій своїй праці педагог запитує: "... Що сказали б ви про архітектора, який, закладаючи нову будівлю, не зумів би відповісти вам на питання, що він хоче будувати ... ? ... Те саме повинні ви сказати й про вихователя, який не зуміє чітко й точно визначити вам мету своєї виховної діяльності" [6].

К.Д. Ушинський мав за мету створити педагогічну антропологію – цілісну, системну теорію становлення і формування людини. Він ділить її на три розділи: присвячені явищам тілесного організму, душевним і духовним явищам [2, с. 11-15]. Явища тілесного організму та душевні явища вчений глибоко, системно, ґрунтовно дослідив у перших двох томах "Антропології". Третій том, який мав бути присвячений духовним явищам, він написати не встиг.

Натомість зараз багато дослідників у галузі філософії, педагогіки, психології розкривають різні аспекти проблеми саме духовного та творчого виховання молоді (В. Андрущенко, М. Гончаренко, С. Гончаренко, І. Зязюн, О. Савченко, Н. Хамітов та ін.). Вони наголошують на важливості гуманізації освіти, що передбачає суттєвий поворот вищої школи до суб'єктів навчання – студентів, повазі до них як до особистості, довірі до них, прийняття їх особистісних цілей, запитів та інтересів, створенню сприятливих умов для розкриття їх індивідуальності. Створення середовища взаємодовіри, співтворчості, в якому враховуються індивідуальні особливості особистості, сприяє олюдненню змісту навчально-виховної діяльності та сприяють цілісному впливу на духовно-творчий розвиток людини [4].

На нашу думку, соціальне змагання за успіх, що виникло у добу Відродження (саме тоді стала цінуватися сила окремої особистості, що протистоїть усьому оточуючому) стало у наш час чи не єдиною культурною цінністю і одночасно критерієм цінності індивідуального "Я" людини. Саме таке сприйняття успіху примушує людину "виплигувати" із себе, бігти в загальному напрямку, здобуваючи при цьому тривогу, комплекси, неврози і втрачаючи непомітно для нього відносини (з людьми, природою, культурою, ідеями, цінностями і т.д.). "Я" перетворюється на товар, виставлений на продаж, а відчуття власної гідності, сили, залежить від зовнішніх показників – престижу роботи, доходу, соціальної захищеності. Людині постійно загрожує успіх іншої людини, що посилює розмежованість, відсутність задушевності, а врешті-решт призводить до нереалізованості справжнього в людині [1, с.19].

Парадигма відмови від себе тонкого, духовного, терплячого, інтелігентного, себе – внутрішнього співрозмовника супроводжує сучасну людину. Серед багатьох духовно-моральних питань обдарована особистість завжди затруднюється із найважливішим – хто я, куди йду, що шукаю, чи є у мене душа і як її догодити? Пошук шляхів до щастя, успіху, самореалізації, психологічного комфорту, соціального здоров'я в наш цивілізований час ведеться занадто хаотично, а головне – за межами себе, людина ототожнила себе з рацією, а отже, втратила спокій і щастя [1, с. 12-13].

Чути внутрішнього себе не розвивають ні у школі, ні у вищій освіті, ні в стихійному інформаційному середовищі. Особливо це відчувають творчо обдаровані студенти, тобто ті, хто має розвинену емоційно-

ціннісну сферу, творчу уяву, нестандартне мислення. Особистість опиняється на роздоріжжі смислів: соціалізованого і внутрішньо сакрального, унікального, того, який проривається інколи і часто не підтримується ззовні.

Принцип "соціальний стимул – соціальна реакція" діє і на сучасних студентів – зокрема перевагання інформацією, необхідність за будь-яку ціну набрати необхідну кількість балів нівелює духовні важелі навчального процесу, цінність пізнання, можливість самоідентифікації, самовизначення, самопрояву через освітній шлях, що пролягає через вищу школу.

Значну увагу дослідженню самодіяльності, самотворчості особистості як основи формування, розвитку духовності особистості приділяв К.Ушинський. Дане питання він аналізує через категорію "праця". Вчений акцентує увагу на внутрішній животворній силі праці, яка "є джерелом людської гідності, а разом з тим і моральності, і щастя" [8]. В "Антропології" вчений розглядає проблему творчості через категорію "свобода" [6]. Свобода разом з працею становлять дві сторони свідомої і вільної діяльності, самовдосконалення.

Ще одним важливим чинником самотворчості і актуалізації духовності в цілому, є комунікативні аспекти генези духовності. Особливо значна комунікативна роль у розвитку особистості відводилася вчителю як духовному наставнику, "вплив" яких є передумовою духовного розвитку особистості. Педагогіка прагне задовольнити вищі моральні і взагалі духовні потреби людини, а це вже, на думку К.Д.Ушинського, – мистецтво вчителя, вихователя [6]. У вихованні все повинно ґрунтуватися на особі вихователя, тому що виховна сила виливається тільки з живого джерела людської особистості і ніякі статuti і програми, ніякий штучний організм закладу, хоч би як хитро він був придуманий, не може замінити особистості у справі виховання. Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця справжнє виховання, що проникає в характер, неможливе.

Посилення в освіті гуманістичної домінанти, ціннісних орієнтацій, підтримки особистісних цілей мають стати культурним ядром змісту освіти, сприятимуть, на нашу думку, революції в самій людині, збереженню і розвитку духовних цінностей, що складають основу буття.

На факультеті початкового навчання ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка (зокрема спеціалізація "образотворче мистецтво", "музичне мистецтво") навчається багато художньо, творчо, соціально обдарованих студентів (як актуально, так і потенційно обдарованих). Ознаками такої обдарованості можуть бути розвинена мотиваційна складова (у якій ведучу роль відіграє творча активність, енергопотенціал, нестримний внутрішній потяг до самореалізації), емоційно-ціннісне ставлення до світу (чутливість до навколишнього, увага до власного внутрішнього світу та інших людей) та креативність (критичність мислення, уява, генерування ідей). Ці якості можуть стати передумовою появи духовної кризи, що спричинена не співвідносністю між реаліями, прагматизмом життя і внутрішніми бажаннями, творчими потягами. Разом із тим варто пам'ятати, що головною ознакою обдарованості можуть стати не наявність досягнень, а стійка потреба у заняттях творчістю. Як казав видатний письменник ХХ століття Томас Манн – "Талант – це потреба". Потреба втілювати в образах, "довіряти" образам найбільш важливий, ціннісно значимий зміст свого життя.

З метою підтримки обдарованих студентів в рамках діяльності Чернігівського регіонального центру Інституту обдарованої дитини НАПН України на факультеті створено творче об'єднання ЧІКС (Чернігівські інтелектуальні креативні студенти), яке має декілька напрямків діяльності, зокрема:

- наукова діяльність (написання курсових, дипломних проектів, статей з проблеми творчості, обдарованості, саморозвитку);
- волонтерська (проведення творчих занять, майстер-класів з дітьми з інтернатів, притулків, дітьми з особливими потребами, допомога у написанні волонтерських проектів);
- організаторська (допомога в організації Всеукраїнських та регіональних конференцій, семінарів, круглих столів);
- творча (організація виставок студентів у місті, проведення щосуботи майстер-класів, участь у творчих конкурсах, поетичних вечорах, Дні відкритих дверей університету та ін.);
- просвітницька (допомога у проведенні тренінгів для вчителів, вихователів, бібліотекарів, створення навчальних презентацій тощо).

Важливою умовою функціонування такого об'єднання є створення розвивально-творчого середовища факультету педагогами-фасилітаторами. Фасилітація у найширшому тлумаченні – "полегшення", допомога групі або окремій людині в організації власної діяльності. Роль викладача-фасилітатора у створенні навчально-творчого середовища вишу, безумовно, велика. Його позиція в такому контексті в навчальному процесі відрізняється від класичної позиції педагога-керівника навчальним процесом. Засвоїти і застосувати навички фасилітації в роботі зі студентами більшості сьогоденних педагогів дуже непросто, оскільки викладач десятиліттями звився контролювати ситуацію, керувати студентами і процесом навчання. Фасилітатор виступає скоріше як координатор, стимулятор, каталізатор пізнавальних і творчих процесів, що є можливим лише у площині суб'єкт-суб'єктних стосунків між учасниками навчального процесу вищої школи.

Роль викладача в такому контексті має трактуватися не як пряме "перекачування" знань, наявних у педагога, в голови його студентів, а як створення умов для засвоєння цих знань шляхом дослідження, застосування, породження або проживання знань майбутніми творчими вчителями у процесі їх самостійної професійно-творчої діяльності. У реальній практиці викладання для деяких викладачів це виглядає як переверот у професійній картині світу. Це передбачає зміну стереотипів, педагогічної свідомості, формування у педагогів нових установок, нових уявлень про свою роль і місію в процесі професійної підготовки студентів – майбутніх фасилітаторів навчання учнів.

Таким чином, турбота про створення творчого освітнього середовища ВНЗ засобами психолого-педагогічної фасилітації є, на нашу думку, одним із головних чинників, який забезпечує розвиток складних завдань професійної підготовки та духовно-творчого розвитку студентів. Саме залучення молоді до активної творчої роботи, створення умов для всебічної реалізації в аудиторній та позааудиторній роботі обдарованих студентів здатне забезпечити формування важливих якостей, які стануть основою професійного-творчого становлення та духовного розвитку.

Навчально-творче середовище – це таке оточення, в якому завдяки фасилітації педагога відбувається позитивний рух до вершини зростання ролі суб'єкта як організуючого фактору, в якому гармонізується стан людини, нейтралізуються наслідки стресу, розвиваються творчі здібності, здійснюється самореалізація особистості на духовному та творчому рівнях. Це обов'язковий особистісноутворюючий фактор, що будується на позитивних установках, на культурних універсалиях, формує здатність до участі у творчо-перетворювальних змінах на факультеті та у місті, поступово "народжує" людину нового типу з інноваційним сприйняттям, духовно та творчо розвинену.

Творчого характеру освітньо-виховному середовищу в закладі освіти надає прагнення всіх педагогів, які здійснює такий непрямий, фасилітативний вплив на особистість студента, який сприяє якомога повнішому розкриттю його здібностей, інтересів, нахилів через організацію різноманітної творчої діяльності. Участь у проектах, проведення майстер-класів, розвивальних занять, волонтерська діяльність дає поштовх до самоудосконалення, саморозвитку, самореалізації духовно-творчих потреб самої особистості в інтелектуальній, емоційній, вольовій сферах, ліквідує орієнтацію на посередність, передбачає розвиток ініціативи, соціальної активності, створює умови для виявлення нових рис у міжособистісних стосунках.

Таким чином на факультеті початкового навчання забезпечується навчання та розвиток обдарованих студентів з урахуванням такого феномена, як психолого-педагогічна фасилітація в умовах навчально-творчого середовища, зокрема діяльності об'єднання ЧІКС. Фасилітація визначається як інтегроване, професійно-значуще, особистісне утворення, що детермінується педагогічною емпатією майбутнього вчителя, його професійно-педагогічною усталеністю та комунікативною компетентністю, визначає діяльність педагога, спрямовану на створення діалогічних, суб'єкт-суб'єктних стосунків зі студентами, включення їх до творчих проектів, тренінгової та волонтерської діяльності.

Використані джерела

1. Донченко Е. А. Фрактальная психология: доглубинные основания индивидуальной и социальной жизни [Текст] / Е. А. Донченко. – К. : Знання, 2005. – 323 с. С.19
2. Пришак М.Д. Сутність та зміст поняття "духовність" у педагогічній спадщині К.Д. Ушинського [Текст] / М.Д. Пришак // Гуманізм та освіта. Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 21-23 вересня 2004 р. В 2-х томах. Т.1. – Вінниця:УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2004. – С. 56-60.
3. Рибалка В.В. Психологія розвитку творчо обдарованої особистості: наук-мет. посіб. [Текст] / В.В.Рибалка; НАПН України, Ін-т обдарованої дитини, 2010. – 442с.
4. Савченко О.Я. Удосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів у контексті модернізації шкільної освіти [Текст] / О.Я. Савченко // Науковий вісник. Миколаївського державного університету. – Випуск 12. Педагогічні науки: Збірник наукових праць. – Т. 1. – Миколаїв: МДУ, 2006. – С. 22-37.
5. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології // Ушинський К.Д. Твори: В 6 т. – К.: Рад. школа, 1954. – Т.4. –518 с.
6. Ушинський К.Д. Основні питання третього тому "Педагогічної антропології" // Ушинський К. Д. Твори: В 6 т. – К.: Рад. школа, 1954. – Т.6. – С.11–15.
7. Ушинський К.Д. Педагогічні твори М.І. Пирогова // Ушинський К.Д. Твори:В 6 т. – К.: Рад. школа, 1954. – Т.1. – С. 281 – 329.
8. Ушинський К.Д. Праця у психологічному та виховному значенні // Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори в 2-х т. – К.: Рад. школа, 1983. – Т.1. – С. 104 – 120.
9. Ушинський К.Д. Про користь педагогічної літератури // Ушинський К.Д. Твори: В 6 т. – К.: Рад. школа, 1954. Т. 1. – С. 33 – 49.

Konovalchuk M.

FACILITATION OF SPIRITUAL AND CREATIVE DEVELOPMENT OF GIFTED STUDENTS OF ELEMENTARY EDUCATION

The article discusses the features of self-identification, internal searches, creative priorities of contemporary creative gifted individual student. We analyze our own practical experience of working with gifted students, attempt to identify ways to support higher education as part of the creative association Chicks, noted the crucial role of the teacher-facilitator in this process.

Key words: *humanization of education, gifted person, spiritual and creative development, the facilitator, teaching and creative environment.*

Стаття надійшла до редакції 17.06.13